

Historical and evolutionary stages in the development of theoretical views on regional structural changes and structural shifts have been analyzed for development of practical recommendations of regional structural policy formation.

Structural changes, structural changes, historical and evolutionary stages, branch structure.

УДК 330.341.1:338.432

РОЛЬ ІННОВАЦІЙНОГО ДОРАДНИЦТВА У НАРОЩУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

***В. О. Пабат, доктор сільськогосподарських наук, професор,
заслужений працівник сільського господарства України***

***М. М. Кулаєць, кандидат економічних наук
заслужений економіст України***

***М. Ф. Бабієнко, кандидат економічних наук
заслужений працівник сільського господарства України,
заслужений професор університету***

Поглиблено теоретико-методологічні та практичні засади інноваційного дорадництва у нарощуванні продовольчих ресурсів в Україні та світі.

Продовольчі ресурси, інновації, дорадництво, якість продукції, конкурентоспроможність.

Проблеми продовольчих ресурсів завжди були й залишаються глобальними на нашій планеті. Важливого значення вони набувають і в Україні. У запропонованій статті приділено значну увагу важливості взаємозв'язку з якістю продуктів харчування. Висвітлено ряд складових у стабілізації й нарощуванні продовольчих ресурсів і якості сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема інноваційного дорадництва та їх впливу на продовольчі ресурси присвячені праці М. Портера, Р. Фостера, В. Пабата, М. Кулаєць, О. Витвицької, Т. Кальної-Дубінюк, М. Кропивка, М. Безкровного та інших вітчизняних і зарубіжних вчених.

Мета дослідження – довести роль і місце інноваційного дорадництва у сприянні нарощуванню продовольчих ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Для нарощування продовольчих ресурсів, їх конкурентоспроможності надзвичайно важливого значення набуває активізація інноваційного дорадництва. І навіть незважаючи на те, що інформаційно-консультативна діяльність в аграрному виробництві

нашої країни перебуває нині на стадії становлення. Ця діяльність зароджувалася, змінювалася, пристосовувалася до умов сотнями років. У систему поширення сільськогосподарських знань і досвіду залучені національні та міжнародні організації, що здійснюють різноманітну діяльність, яка узаконена більшістю країн світу. Зусилля цих служб та їх персоналу спрямовані на збільшення можливостей тих, хто проживає у сільській місцевості й зайнятий сільським господарством, хто адаптувався до мінливих економічних, соціальних, політичних та екологічних умов навколишнього середовища у різних країнах світу. Завдяки діяльності сільськогосподарських об'єднань дорадчого спрямування, повсюдно організовувалися (це відбувається й нині) дослідні станції, дослідні поля, показові ферми, на базі яких проводилися і проводяться дослідження й підготовка кадрового потенціалу, методик та новітніх технологій.

Система інформаційно-консультативного забезпечення агропромислового виробництва й жителів сільської місцевості розвивається та змінюється. І цей процес триватиме безкінечно. Саме інноваційне дорадництво відіграє на сьогодні домінуючу, а можливо й вирішальну, роль у визначенні кола учасників конкуренції в майбутньому, адже саме інноваційне дорадництво дозволить створити стратегічні переваги в найбільш конкурентних областях. Здатність ефективно використовувати інноваційне дорадництво є найбільш дієвим інструментом для досягнення цілей нарощування продовольчих ресурсів, якості продовольства, захисту навколишнього природного середовища, підвищення продуктивності праці, залучення іноземних інвестицій, а також ключем до постійного поліпшення рівня та якості життя громадян.

Можна стверджувати, що продовольча проблема у вигляді великої нестачі продуктів харчування для населення багатьох країн світу, залишається невирішеною і перейшла в нову фазу кризового стану. Прогнози відносно того, що наша планета вже в найближчому майбутньому зможе прогодувати понад 20 млрд осіб, себе не виправдовують. Безумовно, ця ситуація могла б, значною мірою, вирішуватися завдяки різкому зростанню цін на продовольство. Немає сумніву в тому, що на нас чекає епоха катастрофічного зростання цін на продукти харчування. Світ виявився не готовим до такого виклику.

Але населення всього світу і, зокрема, України, не готове платити за продукти харчування стільки, щоб забезпечити нормальний розвиток галузі, яка їх виробляє¹.

Отже, ситуація вимагає з боку світового співтовариства і кожної країни зокрема, здійснення необхідних заходів відповідно до природних умов та наявних ресурсів для нарощування аграрного виробництва. І в цьому важлива роль відводиться інноваційному дорадництву.

Якщо 18–20 років тому було поставлено завдання щодо стабілізації нарощування родючості земель, то нині питання з питань – уповільнити

¹ Бойко В. І. Економіка виробництва зерна : монографія / В. І. Бойко. – К. : Інститут аграрної економіки. – 2008.

катастрофічні темпи зниження вмісту гумусу, а також процес виносу поживних речовин з ґрунту.

Безумовно, на такий стан сільськогосподарського виробництва в Україні, який не задовольняє, у першу чергу, пересічного громадянина, вплинув ряд об'єктивних причин: нееквівалентне співвідношення цін на сільськогосподарську та промислову продукцію, вкрай недостатня питома вага банківських кредитів і надзвичайно висока їх ставка, а також недосконалість податкової політики.

Усе це та інше вкрай незадовільно позначається на забезпеченні села паливом і мастилами, міндобривами, засобами захисту рослин і технікою, селекційним матеріалом як у рослинництві, так і в тваринництві.

Украй важливо, з урахуванням конкретних умов у кожному господарстві будь-якої форми господарювання, визначити, виходячи, перш за все, з державних інтересів, оптимальну структуру виробництва, відпрацювавши відповідні технології.

І тут знову, яке поле діяльності для дорадництва. Ми всі маємо усвідомити, що докорінне підвищення ефективності виробництва на селі неможливе без вдумливого (а не такого, яке ми маємо) реформування економічних відносин на засадах приватної власності на землю та засоби виробництва.

Усі ми повинні повернутися обличчям до ґрунтового вивчення надзвичайно важливої проблеми – раціонального використання нашого найціннішого багатства – земель, їх охорони від ерозії та забруднення, забур'янення й засмічення різними відходами і, взагалі, охорони довкілля тощо.

Адже серед усіх країн світу наша країна має найпотужніший потенціал в агропромисловому комплексі – це чорноземи, а конкретно – майже 30% від світових чорноземів.

Як тут не згадати крилаті слова основоположника вітчизняного ґрунтознавства В. В. Докучаєва, який називав чорнозем головним багатством держави. Він говорив, що чорноземи для країни дорожчі за нафту, кам'яне вугілля, дорожчі, ніж золоті та залізні руди, у них віковичне невичерпне багатство. І далі. Немає тих цифр, якими можна було б оцінити силу й потужність царя ґрунтів – наших чорноземів. Володіючи таким багатством, не маємо морального права допускати, щоб щорічно з орних земель змивалося понад 23–24 млн т гумусу, на 100 тис. га зростали площі еродованих земель, зупинялося вапнування кислих і гіпсування засоленних ґрунтів. Лише в цьому для дорадників яке широке поле діяльності! Зверніть увагу! Якщо в 90-х роках минулого століття внесення органічних добрив було доведено майже до 280 млн т і на кожний гектар ріллі вносили понад 8,5 т мінеральних добрив, відповідно, понад 140 кг діючої речовини на кожен гектар, то нині у 10 і 6 разів менше.

І знову ж, доречно нагадати слова В. В. Докучаєва, який говорив, що не можна весь час брати з кишені й ніколи нічого не повертати до неї, не можна ж, справді, вважати, що наші чорноземи мають невичерпний запас

поживних сил і, що їхні (чорноземів) добрі фізичні й хімічні властивості вічні.

Враховуючи катастрофічне зменшення виробництва і внесення в ґрунт органічних добрив варто, а точніше, вкрай важливо, шукати інші шляхи їх компенсації.

Зокрема, тут неабияку роль відіграють сидеральні добрива. І, в першу чергу, люпин, горох, багаторічні бобові трави, гірчиця, горлиця та ряд інших культур. Горох та люпин – це унікальні рослини, які зовсім не потребують азоту. Навпаки, вони самі щедро виробляють його і віддають ґрунту.

На нарощування продовольчих ресурсів значною мірою впливає наш «другий хліб» – картопля. Цей продукт високоякісний, надзвичайно цінний і незамінний. Вуглеводи картоплі є істотним джерелом енергії людського організму. В ній міститься близько 26 % сухих речовин, з яких 80–85 % – це крохмал і майже 9 % – білкової речовини. Білок за своїми якостями еквівалентний білку молока, яєць та яловичини і перевищує якість його у хлібних злаків, сої та бобів. Картопля – своєрідний регулятор травлення, що поліпшує засвоєння та підвищує біологічну цінність інших продуктів харчування, її також широко використовують у дієтичному харчуванні. З картоплі виробляють крохмал, спирт, сировину, з якої одержують вітаміни, молочну кислоту, оцет і багато інших продуктів. Калорійність її дуже висока. В 1 кг бульб міститься близько 840 калорій і вона є джерелом аскорбінової кислоти (10–25 мг на 100 г бульби).

Поживність 1 кг картоплі – 0,3 корм. од., 16 г – перетравленого протеїну. Здавна в Україні були відомі цілющі властивості картоплі. За кількістю поживних речовин картопля посідає одне з перших місць серед інших культур, зібраних із одиниці площі. Цій культурі практично немає альтернативи.

Варто акцентувати на тому, що з окремих видів продукції не досягнуто обсягів виробництва, які б забезпечили фізіологічні норми харчування населення, що наглядно видно з табл. 1 і 2. Споживання овочів становить 85 % до норми, плодів, ягід і винограду – 51 %, молока та молочих продуктів – 44 %, м'яса та м'ясопродуктів – 62%. Щодо виробництва молока, м'яса і плодово-ягідної продукції, то Україна стоїть на межі продовольчої небезпеки.

Ми маємо чудовий потенціал не тільки ґрунтовий (земельний), а й людський фактор, потужний науковий, освітянський і кадровий потенціали. Про це свідчать дані табл. 3, де наведено виробництво найважливіших видів сільськогосподарської продукції на душу населення в 90-ті роки минулого століття в передових країнах Європи.

Великого спаду в цьому Україна зазнала за роки незалежності, переважно, внаслідок непродуманого реформування, яке відкинуло економіку нашої країни на багато десятків років назад.

**1. Споживання основних продуктів харчування
(на одну особу за рік; кг)***

	Роки								Раціональні норми харчування
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	
М'ясо та мясопродукти	68,2	38,9	32,8	39,1	52,0	51,2	54,4	56,1	80
Молоко та молочні продукти	373,2	243,6	199,1	225,6	206,4	204,9	214,9	220,9	380
Яйця, шт.	272	171	166	238	290	310	307	309	290
Хлібні продукти	141,0	128,4	124,9	123,5	111,3	110,4	109,4	108,4	101
Картопля	131,0	123,8	135,4	135,6	128,9	139,3	140,2	135,4	124
Овочі та баштанні продовольчі культури	102,5	96,7	101,7	120,2	143,5	162,8	163,4	163,3	161
Плоди, ягоди та виноград (без перероб- ки на вино)	47,4	33,4	29,3	37,1	48,0	52,6	53,3	56,3	90
Риба та рибні продукти	17,5	3,6	8,4	14,4	14,5	13,4	13,6	14,6	20
Цукор	50,0	31,6	36,8	38,1	37,1	38,5	37,6	37,1	38
Олія	11,6	8,2	9,4	13,5	14,8	13,7	13,0	13,3	13

*Населення України на 1 січня 2014 року становило 45,4 млн осіб.

**2. Середньодобове споживання населенням основних мікро-
та макроелементів у складі продуктів харчування
(у розрахунку на одну особу)***

	Роки							
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013
Калорійність, ккал	3597	2696	2661	916	2933	2951	2954	2969
Протеїн, г	105,3	77,7	73,4	86,0	87,5	87,9	89,4	90,4
Жири, г	124,0	77,1	71,7	89,7	99,2	96,2	97,3	99,7
Кальцій, мг	1362	954	825	927	893	909	939	956
Залізо, мг	25,0	20,2	19,4	205	20,5	21,2	21,2	21,2

* Статистичний збірник. Сільське господарство України, 2013 рік.

3. Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на душу населення, кг

Показники	Англія	Італія	Франція	ФРН	Україна	Місце
Зернові і зернобобові	405	295	1058	445	1033	2
Картопля	121	42	85	118	378	1
М'ясо	66	63	112	96	86	3
Молоко	262	204	519	450	469	2
Цукор	22	28	67	50	118,6	1
Масло	2,5	1,3	9,2	6,9	8,5	2

Дуже важливим є й таке. Для одержання високих врожаїв і високої якості продукції, що прямо впливає на продовольчу безпеку, необхідно, щоб усі фактори чітко спрацьовували. З цього приводу один із найвидатніших агрохіміків світу Д. М. Прянішніков писав: «Для отримання високого врожаю належної якості необхідно, щоб всі фактори росту рослин були представлені у відповідних гармонійних співвідношеннях (пропорціях), які найбільше відповідають потребам рослин у відповідні періоди їх росту та розвитку»².

На родючість ґрунту, продовольчу безпеку та якість сільськогосподарської продукції і продуктів харчування значною мірою впливає горох – високоякісний, цінний і незамінний продукт харчування. Як і раніше, найголовнішим завданням залишається нарощування виробництва зерна, у балансі якого вагоме місце займають зернобобові культури, зокрема горох. У ньому високий вміст білкових речовин, вуглеводів, мінеральних солей та вітамінів, тому він є цінним продуктом споживання для населення, а також важливим компонентом кормів для сільськогосподарських тварин. Таким чином, ця культура відіграє значну роль у розв'язанні одного з першочергових завдань – відновлення, точніше, реанімацію галузі тваринництва та зміцнення й поліпшення кормової бази.

Горох має також важливе агротехнічне значення – він є чудовим попередником практично для всіх сільськогосподарських культур.

Окрема мова про органічне землеробство. У Європі щорічний обсяг споживання органічної продукції на душу населення становить 120 Євро. У нашій, тобто українській, статистиці, цей показник взагалі відсутній, тому що ринок екологічно чистих продуктів харчування лише зароджується.

В Україні вистачає агрономів, зоотехніків, ветлікарів, інших фахівців, які б володіли методами органічного виробництва.

До числа першочергових завдань і стратегічних цілей України належить нарощування виробництва екологічних продуктів харчування за умови стабілізації та збереження родючості ґрунту, водних ресурсів, рослинного й тваринного потенціалу, а також широкомасштабного застосування інновацій та екологічних технологій.

Для виробництва екологічно чистої продукції і, зокрема, зернових, картоплі та продуктів тваринництва першочергову роль має відігравати

² Прянішніков Д. М. Вибрані твори. Т. 1 / Д. М. Прянішніков. – М. : Вид-во с.-г. літератури, 1952. – С.147.

органічне землеробство. Дійсно, у світі набувають дедалі більшої популярності органічні продукти, тобто без хімії, антибіотиків, стимуляторів росту та інших штучних компонентів, якими насичені сучасні традиційні продукти харчування.

Адже за останні 20 років ринок такої продукції у світі зріс майже у 10 разів. У ряді країн, які вже було згадано, частка органічних харчів сягнула 40% від їх загальної кількості. На належному рівні їх виробництво у Швейцарії, Німеччині, Австрії. У Чехії вже 10% сільськогосподарських угідь оброблюють за екотехнологіями.

В Україні ж ринок органічної продукції – це поки що близько 10 млн грн. Це є свідченням того, що справу зрушено з мертвої точки. Адже вже сьогодні маємо понад 121 сертифіковане органічне господарство загальною площею, як вище сказано, 280 тис. гектарів. З'явилися й перші переробні підприємства та магазини, які торгують органічною продукцією.

Для збільшення обсягів виробництва органічної продукції виробники мають об'єднуватися в кластерні системи, продукція яких випускається під одним брендом.

Варте уваги й таке. Останніми роками погіршується екологічна безпека продуктів харчування, зокрема картоплі, хліба, овочів та іншої продукції.

Для вжиття заходів у цьому напрямі держава має стимулювати виробництво високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Головним чинником у нарощуванні продовольчих ресурсів має бути інноваційне дорадництво як в Україні, так і в світі. Зокрема, комерційне застосування продуктивних технологій, які сприятимуть нарощуванню обсягів виробництва картоплі, зернових, овочевих, фруктів, олійних культур, тваринницької галузі розширення асортименту продукції та поліпшення її якості. Вагоме місце відводиться виробництву органічної та екологічної продукції, а також значному поліпшенню добробуту товаровиробників на селі.

Список літератури

1. Акканіна Н. В. Основні концепції сільськогосподарського консультування : навч. посіб. / Н. В. Акканіна ; за ред. В. М. Кошелева. – М. : Агроконсалт, 2001. – 253 с.
2. Тенденції розвитку картоплярства у формуванні продовольчих ресурсів України / В. О. Пабат, М. М. Кулаєць, М. Ф. Бабієнко // Вісник аграрної науки України. – 2013. – № 5. – С. 69–73.
3. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К. : ІАЕ, 2012. – 218 с.
4. Кропивко М. Ф. Шляхи розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні / М. Ф. Кропивко // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2011. – Вип. 168, ч. 3. – С. 10–16.
5. Пабат В. О. Економічна ефективність виробництва озимої пшениці / В. О. Пабат, М. Ф. Бабієнко, Я. П. Березівський // Науковий вісник ЛНУВМ та Біотехнологій ім. Гжицького. – Львів. – 2014. – Ч. 2. Серія «Економічні науки». – Т. 16. – № 1. – С. 293–301.

Углублены теоретико-методологические и практические основы инновационного консультирования в наращивании продовольственных ресурсов в Украине и мире.

Продовольственные ресурсы, инновации, консалтинг, качество продукции, конкурентоспособность.

Profound theoretical, methodological and practical foundation for extension innovation in food resources in Ukraine and abroad.

Food resources, innovation, extension, product quality, competitiveness.

УДК 338.48

СІЛЬСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ ТУРИЗМ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Л. Х. Рибак, кандидат економічних наук

Висвітлено роль туризму у вирішенні соціально-економічних проблем села. Це один із напрямів структурної перебудови сільської економіки, що є фактором соціально-економічного розвитку села. Розглянуто пріоритетні напрями розвитку туризму в сільській місцевості.

Безробіття, зайнятість населення, туристична сфера діяльності, сільський зелений туризм, агротуризм, сільське населення.

Останнім часом на селі спостерігається посилення негативних процесів: зниження обсягів виробництва продукції та життєвого рівня населення, зростання масштабів бідності, безробіття, показників депопуляції. Однією з причин останньої є міграція сільського населення у міста. Виїжджає, переважно, молодь – найпрацездатніша частина населення. Закріпленню молоді на селі має сприяти диверсифікація видів економічної діяльності.

Саме тому, туристичний відпочинок на селі можна розглядати як специфічну форму підсобної господарської діяльності у сільському середовищі, або як форму малого підприємництва, що дає можливість певною мірою вирішити проблему зайнятості сільського населення, поліпшити його добробут, повніше використати природний та історико-культурний потенціал сільської місцевості.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У своїх працях вивченням питання розвитку сільського зеленого туризму займалися такі вчені як В. Петранівський, В. Васильєв, М. Лендел, В. Липчук П. Горішевський, В. Гловацька, Ю. Зінько, М. Костиця, Н. Кудла та ін.

© Л. Х. Рибак, 2015